

**BOLALARNING NUTQ KAMCHILIKLARINI BARTARAF ETISHDA OTA- ONA
BILAN HAMKORLIK****Babajanova Dildora Xusinbaevna***Alfraganus universiteti Defektologiya yo'nalishi talabasi***Karimova Z.***Alfraganus universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarning ota-onalari bilan hamkorligini shakllantirish yo'llari, nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarning ota-onalari bilan hamkorligini shakllantirish yo'llari, mutaxassislarni oila bilan ishlash tizim mazmuni faoliyati haqida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: *Korreksion ish, konsultatsiya, rehabilitatsiya, adabtatsiya, individual rivojlantiruvchi dastur, psixofizik rivojlantirish, ijtimoiy -hissiy bo'lim, ta'limiy vazifa, tarbiyaviy vazifa.*

O'qituvchilar va ota-onalar, umuman olganda, uy va MTM, ota-ona va o'qituvchi o'rtasida ijobiy, qo'llab-quvvatlovchi va ochiq munosabatlar zarur. Bundan tashqari, tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ota-onalar ishtiroki va ota-onalar va o'qituvchilarning muvaffaqiyatli hamkorligi o'quvchilar uchun ta'lim natijalarini yaxshilaydi.

Ota-onalar ta'limning muhim sheriklaridir. Ular farzandlarining ta'limga bo'lgan munosabatiga ta'sir qiladi va uyda o'rganishni qo'llab-quvvatlaydi. Ular uy va MTM o'rtasidagi hayotiy aloqadir. Va ular MTM hayotiga aralashganlarida, ular bizning MTMlarimizni o'rganish, o'sish va rivojlanish uchun yaxshi joylarga aylantiradi. Ota-onalarni jalb qilish siyosati ota-onalarni sherik sifatida kutib olishganda va ularni hurmat qilishda va ular uyda va MTMda o'zlarining hissalarini qo'shishlari uchun zarur bo'lgan yordamni hisobga olgan holda o'quvchilarning yutuqlari va muvaffaqiyatlarining oshishini tan olishadi. MTMdagi ijobiy iqlimni targ'ib qilish uchun quyidagi qadamlarni belgilab beradi:

O'qituvchilar MTM va oilalar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni rag'batlantiradi va qo'llab-quvvatlaydi.

Barchaga hurmat bilan qarashadi.

MTM madaniyati jamoatchilik va g'amxo'r munosabatlar hissini rivojlantiradi.

Ota-onalar MTM faoliyatiga jalb qilingan.

Har kim o'zini xavfsiz va xavfsiz his qiladi.

Ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlarga nisbatan ota-onalar va o'qituvchilar jamoasining quyidagi xususiyatlarini aniqlaydi:

Bir-biringiz bilan uchrashishga va diqqat bilan tinglashga vaqt ajrating.

Rejalashtirish va qaror qabul qilish guruhining ajralmas qismlari sifatida bir-biringizga munosabatda bo'ling.

Har bir insonga o'z fikrlarini bildirishga va takliflar berishga ijozat bering.

Muammolarni o'zaro hal qilishni rag'batlantiradigan tarzda kelishmovchiliklarga yondoshing.

Qarama-qarshiliklar mavjud bo'lganda yoki qiyin vaziyatga javob topilmaganda, ikkinchi fikrni rag'batlantiring.

Mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. Maktabgacha ta'lim muassasalari va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning o'ziga xos falsafiy fikrlari haqida tahlil olib borildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning tarixi va ma'naviy merosini o'rganishga oid bergan uslubiy ko'rsatmalari hamda, "Maktabgacha yoshdagi bolalar talim-tarbiyasiga qo'yiladigan Davlat talablari tadqiqotning nazariy-uslubiy asosi bo'lib xizmat qiladi.

Farzandining noto'g'ri xatti-harakatlariga toqat qiladigan ota-onalar (ayniqsa o'qituvchi oldida)

Farzandidan katta umidvor bo'lgan va farzandining chegaralarini qabul qila olmaydigan ota-onalar bolani o'zini yomon tutishiga yoki yomon ishlashiga olib keladi.

Ota-onalar haqida gap ketganda, umumiy muammolar orasida quyidagilar mavjud:

Farzandining noto'g'ri xatti-harakatlariga toqat qiladigan ota-onalar (ayniqsa o'qituvchi oldida)

MTM faoliyati va targ'ibotlari bilan hamkorlik qilmaydigan ota-onalar

Farzandidan katta umidvor bo'lgan va farzandining chegaralarini qabul qila olmaydigan ota-onalar, bolani o'zini yomon tutishiga olib keladi

Ota-onalar haqida gap ketganda, umumiy muammolar orasida quyidagilar mavjud:

Afsuski, ushbu ota-onalar farzandining muvaffaqiyatiga erishish uchun ularning hamjihatligi zarurligini tushunmaydilar.

Ular o'z farzandlariga yaxshi o'qituvchi bo'lishlari mumkinligini bilishmaydi. Talabalarining kelajagi uchun bu borada xabardorlikni oshirish uchun biron bir narsa qilish kerak.

Ko'pgina hollarda, ota-onalar farzandiga yomonroq baho qo'ygan o'qituvchiga o'z farzandini ko'proq narsaga loyiq deb da'vo qilish uchun tez-tez taTim maskaniga kelishadi. Eng yomoni, ota-onalar farzandlarining noto'g'ri xatti-harakatlari tufayli chaqirilganda ota-ona o'zini maqtaydi. Farzandining noto'g'ri xatti-harakatlarini to'g'irlash uchun o'qituvchi bilan hamkorlik qilish o'rniga, ular hatto farzandining qilmishining to'g'ri ekanligini va bu haqda tashvishlanadigan hech narsa yo'qligini tasdiqlaydilar. Ushbu holatlar hozirgi kunda tendentsiya bo'lib tuyuldi va bu o'qituvchilarni tanlagan sohalarida ishtiyoqlarini yo'qotishiga olib keladigan stressga olib keladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ota-onalar uchun vaqti-vaqti bilan trening, munozara, test, so'rovnomalar o'tkazib turilsa, ayniqsa maktab yoshdagi 6-7 yoshli bolalarni maktabga tayyorgarligini aniqlashda ota-onalar ishtirokida olib boriladigan har bir mashg'ulot farzandining nimaga qodir ekanini anglashiga yaqindan yordam beradi va bolalarni maktabga tayyorlashda oila a'zolarining mas'uliyati oshadi. Ta'lim muassasalarida ota-onalar va tarbiyachilar bilan o'tkaziladigan har bir munozara bolalarni maktabning ilk bosqichiga yengil qadam qo'yishida hamda sog'lom bola va sog'lom muhit sharoitini mustahkam yaratishga imkon beradi. Treninglar maktabgacha ta'lim muassasa uslubchisi, maktabgacha tayyorlov guruhi tarbiyachisi va tarbiyalanuvchilari hamda ularning ota-onalari, boshlang'ich sinf o'qituvchilari ishtirokida o'tkazilishi bola rivojlanishida to'g'ri tashxis qo'yishga yordam beradi.

Oilada uyushtiriladigan suhbatlarning alohida ahamiyati bor. Odob-axloq mavzusidagi bunday muloqotlar farzandlarning til vositalarini mustaqil tarzda qo'llashiga erishish zarurligini ko'rsatadi. Bunday oilaviy suhbatlar bolaning kundalik faoliyat hamda sayr-u sayohatlarida samarali natija berishi, shubhasiz. Hozirgi zamon talablariga muvofiq oilada bolalar ona tilini, adabiy talaffuz me'yorlariga binoan barcha tovush va so'zlarni aniq va tiniq talaffuz etib, so'z boyligini rivojlantirmog'i lozim. Bola shaxsini shakllantirish, nutqini rivojlantirish borasida yo'l qo'yiladigan kamchiliklar ko'p uchrab turadi. Ota-onalarning bolalarga

Scientific Journal Impact Factor

beparvoligi, so'zlashganda nutq madaniyatiga ahamiyat bermasligi bola nutqining buzilishiga olib kelmoqda.

Oilada bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar tizimi birgalikda uyushtiriladigan o'yin, sayrlarda yuqori darajada shakllanadi. Bolalar nutq madaniyatini shakllantirishda oila a'zolari va tengdoshlari bilan bo'ladigan munosabatlar muhim rol o'ynaydi.

Tarbiya qanchalik erta boshlansa, hosili ham shuncha barvaqt ko'zga tashlanadi. Shuning uchun ota-onalar va ta'lim muassasalari tarbiyachilari hamda pedagoglarning vazifasi yosh avlodni aqlan yetuk, jismonan sog'lom, axloqan pok, barkamol inson qilib tarbiyalashdan iboratdir.

Shuni ta'kidlash joizki, bola tarbiyasi bilan jiddiy shug'ullangan ota-onalarning farzandlari ta'lim muassasasida o'z imkoniyatlarini mashg'ulot jarayonida qiynalmasdan ko'rsata oladi. Oila va ta'lim muassasalarining uzluksizligi bolani nafaqat jismoniy va aqliy jihatdan rivojlantiradi, balki uning ma'naviy shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Har bir ota-ona o'z farzandining jismonan sog'lom, aqliy yetuk, ijtimoiy havotda o'z o'rnini egallaydigan inson bo'lib kamol topishini orzu qiladi. Bola, dastlab, ota-onasi bilan muomila qilishi orqali so'zlashuv nutqini egallab, so'ng atrofdagilar bilan muloqatda bo'la boshlaydi. O'zini o'rab turgan muhit bilan tanishib boradi. O'z ona tilini o'zlashtirish orqali so'z, iboralarni o'rganadi, nutqi shakllanadi. Fikrlash, sezish,

eshitish, ko`rish va nutq a`zolarining me`yorida ekani uning to`g`ri rivojlanishi uchun muhim omil hisoblanadi.

Bolalar ona tilidagi barcha tovushlar talaffuzini 4-5 yoshgacha o`zlashtiradi. Lekin ba`zi maktabgacha yoshdagi bolalar ayrim tovushlar talaffuzini mustaqil o`zlashtira olmasligi yoki kattalarning bola nutqidagi kamchilik va nuqsonlarni o`z vaqtida anglay olmasligi, yoshi ulg`aygan sari bu nuqsonlar tuzalib ketishiga ishonib, unga ahamiyat bermasligi oqibatida tovushlarning noto`g`ri tallaffuz qilishi ko`zga tashlanadi. Nuqsonni aniqlash uchun bola nutqining me`yorda rivojlanish ketma-ketligini aniq tasavvur etish, bu qonuniyatning qanday kechishi hamda sharoitini bilish zarur. Bolalarning nutqiy rivojlanish qonuniyatlarini anglash ularda u yoki bu kamchiliklarni vaqtida aniqlash, nutqdagi nuqsonlarga to`g`ri tashxis qo`yish hamda ularni bartaraf etish bo`yicha korreksion-tarbiyaviy ishlarni to`g`ri amalga oshirishga yordam beradi.

Bola tovush talaffuzidagi kamchiliklari dastlab maktabgacha ta`lim muassasasi, so`ngra maktabda bir qancha noxushliklar keltirib chiqaradi. Nutqiy nuqsonga ega bolalarning tengdoshlari undagi tovush talaffuzi kamchiliklarini sezib, masxara qiladi, kattalar esa muntazam tanbeh beradi. Bola o`z nutqidan uyala boshlaydi, bayramlarda qatnashish, she`r aytishdan bosh tortadi, o`rtoqlari bilan muloqot qilishdan o`zini chetga oladi. Bunday vaziyatda bola kattalar yordamiga muhtoj bo`ladi. Ayrim holatlarda maxsus logopedik ish (yordam) talab etadi. Ba`zida logoped maslahatlaridan so`ng tarbiyachi, o`qituvchi yoki ota-onaning shug`ullanishi yetarli bo`ladi. Bu tovushning talaffuzidagi nuqsoni darajasi hamda bolaning shaxsiy xususiyatiga bog`liq. Tovush talaffuzini to`g`ri shakllantirish uchun ish sharoitini yaxshilash samarali natija beradi. Avvalo bolada mashg`ulotga qiziqish uyg`otish lozim. Buning uchun tez toliqishining oldini o`lish, bilish faoliyatini rivojlantiruvchi o`yin, rasm chizish, badiiy so`z va boshqa qiziqarli faoliyat turlaridan foydalanish tavsiya etiladi.

Bundan tashqari, bolalar nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etishda nafas, barmoq mashqlaridan ham foydalaniladi. Agar mashqlar muntazam ravishda olib borilsa, bola nutqidagi nuqsonlar bartaraf etib boriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan turli mavzuda ko`proq suhbatlar o`tkazish, og`zaki nutqini rivojlantirib, so`z boyligini oshgirib boorish tavsiya etiladi. Buning uchun esa oiladagi qulay sharoit, to`g`ri kun tartibi bola rivojlanishida va o`z ona tilini o`zlashtirishida asosiy omillardan hisoblanadi.

Tadqiqotchilar nutq rivojlanishini turli bosqichlarga ajratib, ularni har xil nomlaydi hamda yosh xususiyatlarini ko`rsatgan holda chagaralaydi.

A.N Leontyev bolalar nutqi rivojlanishini to`rt bosqichga ajratadi:

1. Tayyorlov (1 yoshgacha)
2. Maktabgacha ta`limdan oldin (3 yoshgacha)
3. Maktabgacha (7 yoshgacha)
4. Maktab yoshi (7 yoshdan 17 yoshgacha)

Birinchi bosqich – tayyorlov (tug`ulgandan 1 yoshgacha). Bu davrda nutq egallashga bo`lgan tayyorgarlik ishlari amalga oshiriladi, nutqning shakllanishiga bog`liq bo`lgan psixik faoliyat tizimi rivijlana boshlaydi.

Bolaning nutqiy rivojlanish bosqichlarini har bir ota-ona bilsa,o`zi farzandiga vaqtida yordam beradi.Bu esa bola nutqining to`g`ri rivojlanishiga zamin yaratadi.Nutqi to`g`ri shakllangan bolaning kelajakda o`z o`rnini topishi hamda biror kasbni egallashi oson kechadi,shuningdek unda o`ziga ishonch hissi ham paydo bo`lib boradi.Shuning uchun ota-onalar farzandi nutqining to`g`ri rivojlanishi uchun u bilan har xil mavzuda suhbatlar o`tkazishi, og`zaki nutqidagi nuqsonlarriga ahamiyat berishi hamda o`z vaqtida korreksion ishlarni olib borishi tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

- 1.Мо`minova L.R., Аюрова М.У. Logopedия. Т., 1993 у.
- 2.Филичёва Т.Б., Чиркина Г.В. Коррекционного обучение и воспитание детей 5-летнего возраста с общим недоразвитием речи. – М.: 2011.